

כנראה שניצולי השואה מהקווקז שווים פחות

בתקופת הכיבוש הנאצי סבלו יהודי נאלצ'יק מהקווקז סבל רב. בגרמניה הכירו בהם כניצולי שואה. בישראל הם עדיין לא זכאים לפיצויים

גיא מרוז | 8/5/2010 16:39

אני רוצה להתחיל במסקנה של הדברים המובאים כאן: אם לא שרדת את אושוויץ - אתה לא קיים. אם רצחו לך את כל המשפחה ביער לא ידוע - אתה לא ניצול. כבר נדמה ששמענו הכל על ניצולי השואה.

ניצולים שחיים בעוני נורא, על כאלה שלא מצליחים לשלם את חשבון החשמל, לא מצליחים לקבל תרופה למחלת הסרטן ועל אלה שהתבקשו להחזיר אלף שקל למדינה, כי בטעות קיבלו מענק חד פעמי מוגזם.

ושמענו גם שהמדינה יוצאת מכליה כדי לתקן את העוול הכי גדול של הציונות ואפילו שינתה את שם המחלקה שמטפלת בניצולים מ"הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר" ל"היחידה לזכויות ניצולי השואה".

אבל גם שייקספיר שאל בזמנו "מה יש בו בשם? גם אם תקרא לוורד בכל שם אחר, הוא עדיין יריח מתוק ונפלא". זה לא תרגום מדויק, ואני לא בטוח שהסיפור על 104 הקווקזים שיוגש כאן, יעשה לכם מתוק בלב או נפלא בנשמה.

יהודי נאלצ'יק בבית המשפט צילום: חן גילי

יהודים כמו מוסלמים

הם הגיעו ממחוז שנקרא נאלצ'יק בשנות השבעים. גם אני לא שמעתי על המקום הזה עד השבוע. הנאצים דווקא כן שמעו, ובתקופה הקצרה שבה ביקרו שם הם טבחו במשפחותיהם של האנשים האלה. לא תאמינו, אבל אף אחד, אפילו במדינת היהודים לא מתווכח עם העובדה הזו. יש אפילו מחקר מעמיק היטב את הפוגרומים שעשו הגרמנים בקווקזים האלה - והמדינה מאמינה לחוקרים. אבל בסוף 2009, אחרי שביקשו להכיר בהם כניצולים, המדינה דחתה את תביעתם בצער רב, יש להגיד, וביגון מאוד קודר.

התביעה שלהם הוגשה בעקבות המהפך שחל בשנתיים האחרונות ביחס לניצולי השואה ובעקבות ועדת החקירה של השופטת בדימוס דליה דורנר. אבל זה לא ממש עזר.

אני רוצה להכיר לכם, ברשותכם, את מרדכי קובנט. הוא בן 68, נולד בעיר נאלצ'יק שבקווקז, בדרום רוסיה, ב-1941. אביו, נתן, היה פולני שברח עם כניסת הגרמנים לפולין מזרחה, הגיע לעיר

ושם התחתן עם דינה, ילידת הקווקז. קובנט לא הכיר מעולם את אביו. שלושה חודשים אחר שגויס לצבא האדום הוא נולד.

אמו גידלה אותו לבדה גם כאשר נכנסו הגרמנים לנאצ'יק. "על פי הערכות, נרצחו בקווקז כ-30 אלף יהודים אשכנזים לכל הפחות", אומר קיריל פפרמן, דוקטורנט במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים. העבודה שלו, אגב, הוגשה לבית המשפט כעדות משמעותית וצוטטה בפסק הדין. "הגרמנים נקטו טקטיקה זזה בכל מקום שאליו הגיעו: הם עוררו בתושבים המקומיים שנאה כלפי היהודים. אלפים התנדבו, הקימו מיליציות מקומיות ופתחו במצוד לרצח יהודים, בברכת שלטונות הכיבוש הגרמניים".

העיר נאלצ'יק הוחזקה 65 יום בידי הארמייה השישית הגרמנית. באותה תקופה חיו בעיר כ-20 אלף איש מתוכם 2,000-3,000 יהודים לא אשכנזים, כמו משפחתו של קובנט. פפרמן: "הם היו יהודים מזרחיים, דמו למוסלמים המקומיים בלבוש, בחלק מהמנהגים, בשפה, ודאי במראה. הנאצים כמעט לא נגעו לרעה ביהודים ההרריים". אבל, כאמור, מדובר בנאצים ולכן זה "רק כמעט".

כאלף איש נרצחו על ידם, ביניהם חבריה הקרובים של אמו של מרדכי קובנט. אחת מהחברות אולצה לעבוד בהכנת אוכל לחיילים הגרמנים, בזמן שתושבי העיירה גוועו ברעב. באחד הימים, הוא מספר, הצליחה החברה הטובה לגנוב ארבעה תפוחי אדמה. שניים לה ושניים למרדכי ואמו. אחד מתושבי העיירה הלשין עליה לגרמנים והם הגיעו לערוך חיפוש בביתה. כשמצאו את תפוחי האדמה בביתה ירו בה והרגוה במקום.

השופטת דורנר. וועדת החקירה לא עזרה צילום ארכיון: פלאש 90

פיצוי חד פעמי של 5,000 מרק

גם את חייו של מרדכי הקטן רצו הגרמנים לקחת. אמו שעבדה בכיבוש הבגדים של החיילים הנאציים, סחבה אותו על גבה כל בוקר לעבודה. באחד הבקרים הודיע לה אחד החיילים שתשאר את בנה בבית, אחרת יהרגו אותו מאחר שבגללו נמנע ממנה לעבוד ביתר יעילות. קובנט ואמו שרדו, והוא ומשפחתו חיים היום באשקלון ומתקיימים מ-4,600 שקל בלבד. 2,750 שקל הולכים למשכנתה, 300 שקל לתרופות, בכל חודש, ומהשאר הם מנסים לחיות.

לאחרונה קיבל החזר כסף מהקרן לרווחת נפגעי השואה. האם, שעלתה יחד עמו לארץ בשנת 1972, לא הסכימה מעולם לקבל פיצויים עבור סבלה, "אני לא רוצה כסף דם" אמרה לבנה היחיד שוב ושוב. אבל מרדכי היה נחוש להוציא את שניהם מהמצב הכלכלי הקשה שבו חיו בארץ.

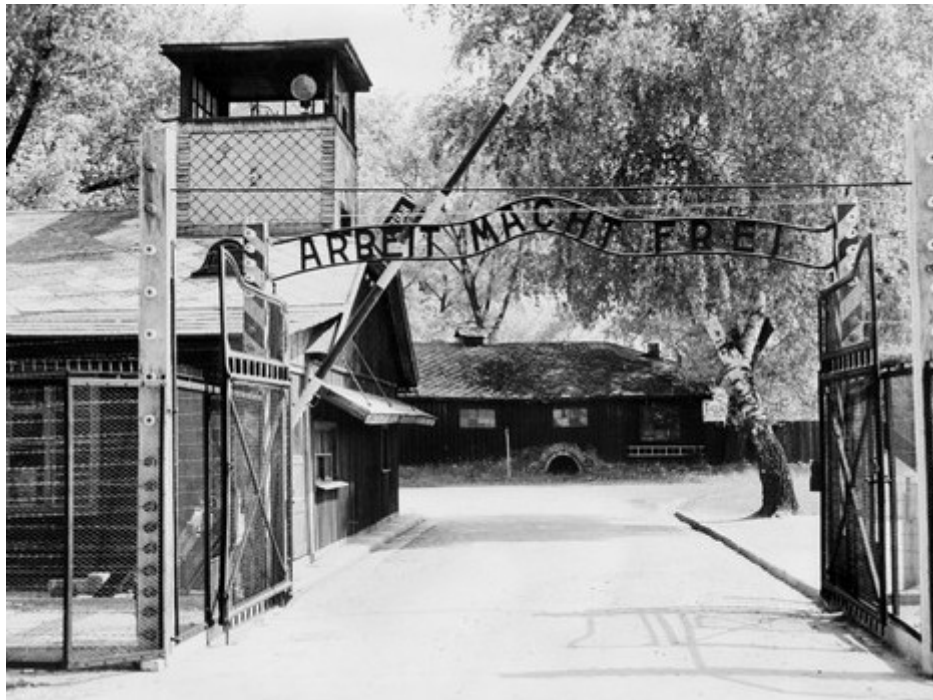
הוא הגיש בקשות לקבלת פיצויים מגרמניה ואפילו קיבל - פיצוי חד פעמי של 5,000 מרק (2,556 יורו). בישראל לא קיבל כלום. הגרמנים הבינו שנעשה משהו מאוד לא בסדר לקובנט ולמשפחתו, היהודים, כאן בארץ הקודש, מול הולילנד, הבינו פחות. ממשפחתו של אביו לא שרד איש, את כולם רצחו הנאצים באושוויץ.

חשוב שתבינו שלמרות הטירוף שעבר קובנט הצעיר בעודו ילד בגיל הגן, בית המשפט פסק שהוא וחבריו לא זכאים להטבות החדשות שמקבלים ניצולי השואה בישראל. ולמה? אז הנה: מפסק הדין שניתן על ידי השופט שלמה פרידלנדר עולה בבירור כי אילולא הקשיים שהערים ומערים משרד

האוצר על יישום חוק ההטבות לניצולי שואה, יכולים היו 104 ניצולי השואה הקווקזים שתבעו, וכן רבים אחרים, לקבל את ההטבות המגיעות לניצולי שואה בארץ.

חוק ההטבות לניצולי שואה מ-2007 נחקק בעקבות מחאה ציבורית עמוקה שהתעוררה בשנים האחרונות נגד הטיפול של מדינת ישראל בניצולי השואה החיים בה. ועדת דורנר, שדנה במצבם של ניצולי השואה בישראל כתבה בדוח שפרסמה כי ניצולי השואה סבלו מקיפוח רב-ממדי בהשוואה לחבריהם הזכאים לפיצויים מגרמניה. חוק נכי הרדיפות, ותיקוניו מעת לעת, זיכו את ניצולי השואה במעט מדי ומאוחר מדי. גם זכויות שכבר נקבעו לא פורסמו ועקב כך לא הוענקו לניצולי שואה רבים, שלא ממש ידעו מה מגיע להם.

יש עוד עוול, כתבה דורנר. "המדינה שקמצה ידה בסיוע לניצולים, נטלה מ'ועידת התביעות' כספים שמקורם ברכוש יהודי בשואה שנותר ללא יורשים - אשר מטבע הדברים ראוי לייעודו אך ורק לתמיכה בניצולי השואה - ועשתה בו שימוש לצורך מימון מוסדות ממלכתיים, המשרתים את כלל הציבור".

"כולם נרצחו באושוויץ" צילום ארכיון: איי-אפ-פי

לא עומד בקריטריונים

בואו נחזור ליהודי המרכזי. למה בעצם מרדכי קובנט לא מקבל הטבה כלשהי, על אף שאף אחד לא מתווכח על היותו ניצול? כי הוא פשוט לא עונה על הקריטריונים.

למרות המחאה של השנים האחרונות, והתיקונים שנעשו, המדינה, שעושה קולות שהיא באמת ובתמים רוצה לסייע לניצולי השואה בשארית חייהם, לא אימצה הגדרה רחבה יותר וכוללנית יותר של ניצולי שואה. חוק ההטבות נועד לזכות בהטבות הקבועות בו רק את הקבוצה הגרעינית של ניצולי השואה כלומר, את ניצולי מחנות הריכוז, הגטאות והמחנות לעבודת פרך. אבל הכל עובד לפי רשימת גטאות ומחנות מוכרים. אין כמעט יוצאים מהכלל.

אני פוגש את עורך הדין דוד ידיד, איש שהקים את איגוד זכאי גמלאות מגרמניה שמייצג את מרדכי קובנט. ידיד: "יום אחד הוא הגיע אליי למשרד. גם אני לא שמעתי עד אז על הסיפור של הקווקזים. הם לא אנשים משכילים, בקושי מצליחים לשרוד כלכלית, אבל שרדו באופן ברור את התופת ההיא. אז מילא, שוועידת התביעות עובדת לפי קריטריונים קשוחים של גרמניה, אבל איך יכול להיות שמדינת ישראל מתנהגת בצורה כזו?"

על מה אתם נלחמים בעצם?

ידיד: "זה כל האבסורד. על אלף שקל בחודש למקסימום 250 אנשים. זה מה שיגמור את המדינה. המדינה, שמודה בקול רם שהם ניצולים. עוד שנתיים לא יישארו הרבה מהתובעים האלה. אבל יש להם בעיה גדולה. הם לא שהו בגטו'מוכר' או במחנה עבודה מפורסם. רצחו אותם סתם ביערות. זה לא תופס. אם רצחו לך את כל המשפחה וזה לא היה בתוך גטו, אתה לא נחשב".

מתוך 104 הניצולים 18 נפטרו במהלך הדיונים

בחוק ההטבות לא התקבלה הגדרה ישראלית לזכאות. נקבע כי הניצולים שהיו זכאים להטבות יהיו מי ש"היה עשוי להיות מוכר כזכאי לפי חוק הקרן הגרמנית או חוק הקרן האוסטרית או מי ששהה במחנה או בגטו שהוכרו לפי ההסכם עם גרמניה".

החוק אינו כולל כל מנגנון של פנייה לרשות כזו או אחרת לצורך קבלת מידע בשאלת "מוכרותו" או "אי-מוכרותו" של מחנה או גטו מסוים. במילים ממש פשוטות - גטו או מחנה צריכים להיות ממש מפורסמים, כאלה שכל ילד מכיר, בשביל שהמדינה תוסיף כמה שקלים. אם רצחו את המשפחה שלך ב"סתם" יער, ועוד חס וחלילה ביער לא מוכר - אתה בבעיה גדולה אפילו אם חווית את זה כילד בן שלוש, כמו מרדכי למשל.

חזונם של האבות המייסדים של חוק ההטבות היה כי הזכאות לפי החוק תיקבע בהליך קל, פשוט, ומהיר וכדי שניצולי השואה יוכלו לממש את זכאותם לאלתר, ללא היזקקות לבריוקרטיה מסובכת וממושכת ולעורכי דין. זה לא קורה, בטח לא למרדכי וחבריו. השופט דחה את תביעתם של מרדכי ו-104 הניצולים. אל תתעצבו, אבל 18 מהם נפטרו במהלך הדיונים, זה קורה כל הזמן, וזה ימשיך לקרות.

השופט כתב בפסק הדין: "בתקופת הכיבוש הגרמני סבלו יהודי נאלצ'יק סבל רב. רבים מהם נרצחו. הנותרים - מנער ועד זקן, לרבות נשים וטפן, ובכל מצב רפואי - נשלחו לעבודות כפייה, ללא מזון, והיו נתונים להתעללות ולביזה. אין ספק כי בתקופת הכיבוש הנאצי חשו יהודי נאלצ'יק על בשרם את מוראות השואה ואת מדרס הקלגס הנאצי, וכי חותמם של אלו נותר חרוש בגופם, בנפשם ובמצבם הכלכלי מני אז. אני נאלץ לדחות את העררים של יהודי נאלצ'יק, כיוון שהמנגנון שקבע המחוקק הותיר אותם מחוץ למעגל הזכאות לפי חוק ההטבות".

התשובות אצל האוצר

עכשיו נגררים מרדכי וחבריו לבית המשפט המחוזי שם כבר היה דיון אחד. השופט שרון לבהר הביעה את דעתה בדיון הראשון, שהתקיים ממש לפני עשרה ימים. מבחינה היסטורית, היא אומרת, מגיע לתובעים לקבל את ההטבות, אך לשונו של החוק אינו מאפשר זאת, אף על פי שכוונת המחוקק הייתה שונה.

השופטת הבינה את חשיבות הנושא והחלטת כי הרכב השופטים יעלה לשלושה. היום מרדכי קובנט עצוב וכואב. אחרי שחרש את הארץ להחתיים ניצולי שואה מהקווקז על התביעה הוא חש כי למדינת ישראל לא אכפת מהם. "למה יש בישראל הבדל בין ניצולי שואה?", הוא שואל. "למה מגרמניה יכולתי לקבל פיצוי חד פעמי ומישראל לא?". את התשובה לשאלה יכול אולי לתת שר האוצר יובל שטייניץ, שלפני כמה שנים התארח בביתו של קובנט כחלק ממסע הבחירות בליכוד.

ממשרד האוצר נמסר בתגובה: "יוצאי קווקז קיבלו תשלום חד פעמי מקרן הסיוע של גרמניה. התשלום ניתן לכ-90 אלף יוצאי קווקז תושבי ישראל החיים היום שרובם המכריע לא היה תחת שלטון גרמני (מי שברחו מפני הכיבוש הנאצי) ולכן כאמור חוק ההטבות לא חל לגבי אוכלוסייה זו.

"תביעתו של מר קובנט נדחתה על ידי בית המשפט מאחר ואיננו עונה על הגדרת הזכאות לפי סעיף 3 לחוק ההטבות. ועדת העררים שעפ"י חוק נכי הרדיפות דחתה את הערעור שהוגש על ידו. "מר קובנט ערער על ההחלטה והדיון בעניין נמצא כיום בבית המשפט המחוזי ואנו מצפים להכרעתו בנושא".

משרד האוצר. "יוצאי קווקז קיבלו תשלום חד פעמי מקרן הסיוע של גרמניה" צילום ארכיון: פלאש 90